

Heidi Breuer autorica je djelu kojem se obrađuje tema vještica i magije u razdoblju srednjovjekovne i ranonovovjekovne Engleske. Knjiga je pisana svježim i iznimno pristupačnim načinom koji omogućuje da se gotovo dvije stotine stranica teksta prođe brzo i bez poteškoća u prikazu tako kompleksne teme. Ležeran pristup ovoj temi autorica obznanjuje već prvom rečenicom u svojoj knjizi kojom naglašava da sama nikad nije upoznala vješticu, a potom objašnjava da to možda i nije najtočnija formulacija, već da bi prikladnija bila ona da ne poznaje nijednu vješticu osobno ni dobro. Time autorica uvodi čitaoce u zanimljiv svijet magije i njenih praktikanata tijekom perioda srednjeg i novog vijeka u Engleskoj, s posebnim naglaskom na istraživanje teme polazeći od smjernica tada popularnih i omiljenih arturijanskih romana. Knjiga je strukturalno podijeljena na pet poglavlja, nakon kojih se donosi opsežan znanstveni aparat.

U prvom se poglavlju, nazvanom *Are you a good witch or a bad witch? An introduction to the medieval and early modern magic* (4-25), osim što funkcionira kao uvod u studiju te se u njemu objašnjava zašto je autorica započela ovo istraživanje, isto tako postavlja pitanje zašto se u većini slučajeva govori o vješticama, odnosno zašto je magija rodno opredijeljena. U osnovi autoricu zanima otkrivanje poveznice između roda i magije. Ona postupno gradi svoju argumentaciju kako bi otkrila odgovor na to pitanje, a najprije želi objasniti što je to magija i zašto ona fascinira ljude svakog povijesnog razdoblja. Njezin je zaključak da je magija tako privlačna ljudima zato što daje iluziju moći te omogućuje slobodu od bilo kakvih društveno nametnutih okova (bilo da su to rodne, fizičke, rasne ili dobne prepreke). Ono što autorica točno navodi jest činjenica da je, iako su suvremeni znanstvenici pokušali točno definirati što je to magija, teško razlučiti između različitih vrsta magije te to potkrepljuje jednostavnim, ali efektним primjerom kako bi na pitanje što je magija odgovorile različite kategorije ljudi. Međutim, ono što definira svaki tip magije jest to da se ona izvodi s ciljem promjene ili transformacije nečega ili nekoga u nešto drugo. Ovisno o tome s kojim se ciljem magija upotrebljava, njezini su korisnici kroz razdoblje srednjeg i novoga vijeka opisivani ili kao spasitelji ili kao zločinci, odnosno sveci ili demoni. Autorica prije svega promatra na koje su načine praktikanti magije prikazani u tzv. arturijanskim romanima, odnosno u romanima 14. i 15. stoljeća koji su svoju inspiraciju crpili iz arturijanskih legendi čiji su rodonačelnici bili Geoffrey od Monmoutha te Chretien de Troyes. Ti su romani postali temelj za istraživanje kako je magija podijeljena na tzv. mušku i žensku te na koje je načine tzv. ženska magija bila demonizirana, posebice kroz lik zle vještice. Autorica naglašava da je takav proces bio postupan, jer – dok su romani stvoreni u 12. i 13. stoljeću na vješticu gledali kao na ženu koja se koristi magijom ili nekim nadnaravnim djelima obično s ciljem stvaranja nečeg dobrog, dotle se u romanima kasnijeg razdoblja obično prikazuju zle vještice koje manipuliraju prirodnim redom stvari i prakticiraju zabranjene forme magije.

Sljedeće poglavlje nazvano *Gender Blending: Transformative power in twelfth and thirteenth century Arthurian literature* (26-65) bavi se načinom pristupanja temi vještica kod četiriju pisaca arturijanskih romana, već spomenutih Geoffreya od Monmoutha te Chretien de Troyesa, kao i Marie de France i Lay(g)amona. Iako su ta četiri autora bila vremenski i prostorno odvojena jedni od drugih, oni su svi crpili svoju inspiraciju iz izvora koji su dolazili iz grčke i

rimske tradicije, kao i nezaobilazne Biblije. Svi ti izvori dat će inspiraciju za oblikovanje likova kao što su vještice, čarobnjaci, divovi, proroci te sve ono što se obično vezuje uz magiju. Također, ono što im je slično jest sam pristup magiji i rodnim razlikama. Svaki od ovih autora proročanstva i transformacijsku magiju asocira uz muškarce, dok magiju koja vodi k ozdravljenju vezuju uz žene.

U trećem se poglavlju, *From Rags to Riches, or the step-mother's revenge: Transformative power in the late medieval Arthurian romances* (66-108), obrađuje tematika dvaju sveprisutnih likova koji se provlače kroz arturijanske romane kasnog srednjovjekovnog razdoblja te pitanje transformacije individue upotrebom magije. Ta dva spomenuta lika odnose se na neotesanog, grubog i ružnog viteza koji doživi transformaciju zbog dobročinstva heroja romana te prezrene dame koja je fizički izobličena nekom kletvom, a čija magija prestaje djelovati kada je neki vitez koji vidi dalje od njezina fizičkog izgleda oženi i time dami daje kontrolu nad vlastitom pojavom. Očito je na koje je načine magija predstavljena kroz te likove, odnosno kako je magija upotrijebljena da zavarava i prikaže nešto što nije stvarno. Istovremeno se pokazuje ljudska pobjeda nad nadnaravnim s obzirom na to da su sve prepreke koje je magija postavila nadiđene. Među navedenim romanima ključna je uloga zle vještice koja se koristi magijom da bi postigla neki svoj cilj. Ono što je pak novina u odnosu na romane prethodnih razdoblja jest to da se kasnije vještica javlja u obliku pomajke, odnosno nekoga tko je iznimno blizak obitelji. Autorica iz tih podataka razvija zaključak da bi baš odabir pomajke kao zle vještice možda mogao služiti kao refleksija srednjovjekovnog i novovjekovnog društva nad strahom od davanja ekonomske slobode ženama u raspolaganju obiteljskim bogatstvom nakon smrti muža. Navedeno ne daje kao isključiv razlog za lik vještice pomajke, već naglašava da postoje još brojni drugi razlozi koji su doveli do pojave tog, sada već i iznimno poznatog, lika.

Četvrto poglavlje *The Lady is a Hag, three writers and the transformation of magic in sixteenth century England* (109-149) bavi se nastavkom tradicije pojave magije u romanima u razdoblju novovjekovne Engleske. Tri pisca čija se djela obrađuju u ovom poglavlju jesu Thomas Malory, Edmund Spenser i nezaobilazni William Shakespeare, čija djela prije svega opisuju upotrebu magiju sa svrhom zavaravanja i stvaranja konfuzije među likovima. Magija je definirana kao iluzorna moć koja se koristi kako bi se kontrolirale nadnaravne sile s raznoraznim ciljevima. I opet, iako su se u tim djelima magijom koristili i muškarci i žene, ipak je žena ta koja je opisana kao zla osoba koja manipulira silama te radi u dosluhu s različitim demonima. Autorica opet nudi parcijalno objašnjenje pitanja zašto je žena vještica prikazivana kao zli lik te naglašava da se dio krivice može pronaći u cijelom stavu tadašnjeg društva prema ženama, koje su često bile optužene za prakticiranje magije. Novitet ovog razdoblja u predstavljanju zle vještice jest diferencijacija između zle vještice utjelovljene u lijepoj zavodnici i one utjelovljene u ružnoj starici, a pojava jedne ili druge ovisi o tome tko je njihova meta. Jedna od tih potencijalnih meti bile su majke, odnosno trudnice, što autorica povezuje s trendom poštivanja majki i majčinstva, koje je bilo aktualno u razdoblju 16. stoljeća.

Peto i posljednje poglavlje nazvano *Hags on Film, contemporary echoes of the early modern wicked witch* (150-176) daje nam uvid u to kako je lik zle vještice, koji se postupno razvijao kroz srednjovjekovne i novovjekovne romane predstavljen u našem modernom društvu. Autorica na početku poglavlja daje uvid u zakonske razloge progona vještica u Engleskoj. Ona se koristi već ranije izloženim argumentom majčinstva te ga povezuje s vješticama koje su u biti one koje su smatrane anti-majkama. Nadalje, autorica nastavlja s prikazom vještica kakav je nama

danas poznat kroz razne medije (filmovi, televizija, i sl.). Naglašava da je to rodno razlikovanje kod onih koji prakticiraju magiju jest nastavljeno i u modernom društvu. Žena se i dalje mora vezati uz dom i svaka digresija od te stavke dovodi do sumnje u društvu o tome što su točno njene namjere, a kao uspješan primjer takvog argumenta uzima se djelo "Čarobnjak iz Oza". Ako žena odluči potražiti ekonomsku nezavisnost izvan doma, uvijek će na scenu stupiti zla vještica koja će je upozoriti na pogrešan put, odnosno udaljiti je od majčinstva kao primarne uloge u koju društvo smješta ženu. Kako autorica navodi, nažalost, ovakvo društvo osigurat će da zla vještica bude njegovim dijelom još mnogo vremena.

Kosana Jovanović

Iva Kurelac, *Dinko Zavorović: šibenski humanist i povjesničar*, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik 2008., 107 str.

Knjiga Ive Kuralac pod naslovom *Dinko Zavorović: šibenski humanist i povjesničar* objavljena je u Šibeniku 2008. godine u povodu 400. obljetnice Zavorovićeve smrti. Rezultat je dugogodišnjeg autoričina istraživanja tog znamenitog humanista, a nastala je u Odsjeku za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Podijeljena je na tri veće tematske cjeline koje su dalje podijeljene u više poglavlja te uvod i zaključak, a kao dodatak autorica donosi opsežan popis izvora i literature.

Iva Kurelac u svojim uvodnim razmatranjima (9-11) djelo započinje predstavljanjem osobe Dinka Zavorovića te iznosi problematiku vezanu uz istraživanje Zavorovićeva života i djelovanja jer su spoznaje o njemu s vremenom bile sve rjeđe, a neki podaci prilično netočni i neprovjereni. Prvo važnije istraživanje Zavorovićeve *Povijesti Dalmacije* proveo je 1845. Petar Antun Fenzi i objavio ga u časopisu *La Dalmazia*, a kasnije ga slijede Šime Ljubić, Ivan Kukuljević Sakcinski. Nakon njih dolazi do stagnacije u interesu te sve do istraživanja Ante Šupuka iz 1968., koje je bilo zasnovano na arhivskoj građi, nije bilo zapaženijih znanstvenih postignuća, a nedavno nove i važnije spoznaje o Zavoroviću i njegovu djelovanju objavljuju Darko Novaković i Milivoj Zenić.

Prva tematska cjelina nosi naslov *Dinko Zavorović i njegovo doba* (12-56), dok prvo poglavlje u njoj nosi naslov *Ozračje humanizma* (12-14), u kojem se ističu razne interpretacije humanizma, vremenski okvir, njegovo širenje po različitim zemljama i glavne karakteristike. Humanizam se pozivao na svoju obrazovnu stranu, koja je bila utemeljena na sedam slobodnih vještina (poznavanje klasičnih jezika, književnosti i nastavnih disciplina – gramatike, retorike, povijesti, pjesništva i moralne filozofije) koje su bile glavni uzor za formiranje *studia humanitatis*.

U drugom poglavlju, *Humanizam u Hrvatskoj* (15-17), navode se razlozi snažnog odjeka humanizma u našim krajevima te se nabrajaju se humanistička središta hrvatskog priobalja i humanistički povjesničari razvrstani po gradovima njihova prebivanja i djelovanja.

U trećem poglavlju, *Važniji Zavorovićevi šibenski suvremenici* (18-26), predstavljene su tri ličnosti važne za Zavorovića. Prva je Faust Vrančić kao prisni Zavorovićev prijatelj s kojim ga vežu i obiteljske veze. Faust Vrančić postaje njegov mecena te je vjerojatno njegovo neobjavljeno djelo *Illyrica historia* služilo Zavoroviću kao uzor. Druga osoba, Ivan Tomko Mrnavić, pod utjecajem djela nekih šibenskih povjesničara, vjerojatno i Zavorovića, napisala je svoje prvo geografsko-historiografsko *De Illyrico caesaribusque Illyricis dialogorum libri VII*. O trećoj